

Lia van Bekhoven

KLEIN-
BRITANNIË

HOOFDSTUK I

Voor mijn familie.

EEN NEDERLANDSE LONDENSE

*In London everyone is different,
and that means everyone can fit in'*

Paddington Bear, 2014.

IN DEN BEGINNE

Ik heb het lang geprobeerd, maar het is me nooit gelukt. Ik ben geen anglofiel. Ik heb het grootste deel van mijn leven – ruim veertig jaar – met Britten doorgebracht zonder er een te worden. Ik mag ze, erger me aan ze, geniet van velen en hou zielsveel van sommigen, maar de krijtrots is wat mij betreft niet meer dan een grenspaal. Cricket doet me niks en voor mij hoeft God de queen niet te sparen, tenminste niet meer dan anderen.

Als ik me moet identificeren, dan is dat als Nederlandse Londense. Ik woon graag in steden en ben gehecht aan de Britse hoofdstad, maar de affiniteit stopt bij de M25-ringweg. En dat is misschien maar goed ook. Het lijkt me lastig om als correspondent te werken in een land waar je van houdt. In de loop der jaren heb ik nogal wat buitenlandse journalisten voorbij zien komen die zich de standplaats Londen aanmaten, juist omdat ze een band hadden met het Verenigd Koninkrijk. Dat liep soms lelijk af. Het geïdealiseerde beeld van het leven in Engeland loopt gemakkelijk stuk op de dagelijkse realiteit. Beroepshalve is het volgens mij een vereiste afzijdig te blijven, zoveel mogelijk een buitenstaander te zijn.

Toen ik in 1972 aan de School voor de Journalistiek in Utrecht begon, had ik het vage idee om de laatste jaren van mijn – natuurlijk sensationele – journalistieke bestaan door te brengen aan de mediterrane kust. Ik sprak beter Frans dan Engels en ook al kende ik Rome niet goed, ik had er betere herinneringen aan dan aan Londen waar een vriendin en ik ooit beroofd werden in een jeugdhostel. Het Zuid-Europese temperament, de cultuur, het eten, het warme buitenleven waarin je je medemens

's avonds op straat tegenkomt en niet iedereen zich opsluit in zijn eigen huis: het leek op maat gemaakt van mijn negentienjarige zelf. Maar eerst zou ik, in de voetsporen van rolmodel Oriana Fallaci, de wereld afreizen en onthullende interviews afnemen van de groten der aarde.

Maar toen kwam het leven ertussendoor. Het lag niet aan de opleiding, noch aan Utrecht, die stad was een verademing. Ik ben geboren en getogen in het behoudende, katholieke Brabant. Mijn wortels liggen diep in Oosterhout, de familie van mijn moeder gaat er achthonderd jaar terug. Ik begrijp de aantrekkingskracht van een kleinstedelijk milieu. Het voorspelbare levensritme, de onveranderde gewoontes, de vertrouwde buurt. Maar ik begrijp ook wat Manfred Mann zingt in de song *Semi-Detached Suburban Mr. James*: 'Dingen ophangen aan de lijn terwijl je leven wegglijpt'. Langzame verstikking, daar kan zelfs een bloeiende carnavalsbeweging niet tegenop.

Oosterhout voelde in de jaren zestig als 's werelds braafste stad. Katholicisme was er de norm. Natuurlijk bezochten mijn broer, zussen en ik katholieke scholen, zat ik in een katholiek koor, waren mijn ouders geabonneerd op de katholieke krant en stemden ze vermoedelijk op de katholieke politieke partij. Het omroepblad dat thuis naast de bakelieten radio lag, was van de Katholieke Radio Omroep (KRO). Het meest exotische gebouw in de omgeving was de protestantse kerk. Als Britse vrienden vragen waar ik vandaan kom, zeg ik dat ik van de Nederlandse Bogside kom. De Bogside, een katholieke buurt net buiten de stadsmuren van het Noord-Ierse Derry, is dankzij zijn bloedige geschiedenis van opstanden, rebellie en verzet een begrip in het Verenigd Koninkrijk.

Studeren aan de School voor de Journalistiek – of zoals mijn vader uit *De Tijd* begrepen had, ‘de rode burcht’ – voelde aan als thuiskomen. Wat in Oosterhout revolutionair of buitensporig was, was daar vanzelfsprekend. Natuurlijk was iedereen er tegen de Vietnamoorlog, natuurlijk draaide iedereen Joan Baez en Bob Dylan grijs. Wat de School voor Journalistiek, niet toevallig opgericht in 1968, naast stageplaatsen en een studiepakket journalistieke vaardigheden bood, was een omgeving om te leren denken, onderzoeken en discussiëren. Studenten waren geëngageerd en gemotiveerd, sommige docenten ronduit inspirerend.

Ik ben geen journalistiek rastalent. Op de middelbare school was ik een middelmaat. Ik had interesse in talen en hedendaagse geschiedenis, maar blonk nergens in uit. Superhoge cijfers voor dictees waren niet voor mij. Ik schreef graag, maar wie niet? De SvdJ zou bepalend zijn voor mijn persoonlijke en journalistieke ontwikkeling. De vriendschappen die ik daar maakte, bleken diep en duurzaam.

Sommige, misschien wel de meeste studenten, vonden gaandeweg een journalistieke richting. Ik hoorde niet bij die groep. In het tweede jaar twijfelde ik of ik wel de journalistiek in wilde. ‘Waarom ga je niet een paar maanden naar Israël?’, suggereerde een vriend die er net met zijn Deux Chevaux vandaan kwam na er een poos in een kibboets te hebben gewoond. ‘Lekker met je handen werken, geen studieboeken. Andere mensen, een heerlijk klimaat, prachtige omgeving en tijd om na te denken over wat je wilt,’ beval de vriend aan.

Voor mensen met lef en reislust was het in die hippiejaren een van de beproefde wegen. Als je echt avontuurlijk was, ging je naar

Afghanistan. Hield je te veel van het leven, dan kwam je doorgaans in India terecht. Zocht je iets veiligers dat toch uitheems was, dan lag het antwoord al snel in een kibboets. Tot die conclusie kwam ook Martin, een Britse jood die ik daar ontmoette.

THE SICK MAN OF EUROPE

Tussen mij en Londen was het geen liefde op het eerste gezicht. Toen ik er in 1976 ging wonen – met Martin en wegens Martin –, was prins Charles vrijgezel en had Engeland nog een kolenindustrie. Van Harry Potter had zelfs J. K. Rowling nog nooit gehoord. Eind jaren zestig was Londen swingend. Wat het eind jaren zeventig was, weet ik niet, maar de rek was eruit. Er hing een lucht van zwavel en van onvrede en teleurstelling. Engeland zag eruit zoals ik me Nederland net na de Tweede Wereldoorlog voorstelde. Grauw, somber, inefficiënt en ouderwets, vol dichtgespijkerde huizen en bedrijven. Alsof het hele land op de bon was. Emigratie was het probleem van de dag, zoals nu iedereen over immigratie praat. Niemand wilde in Londen wonen. Stedelijk wanbeleid versnelde de ontvolking die in de Tweede Wereldoorlog begonnen was. Bestuurders vochten dagelijks om de infrastructuur op peil te houden. De aanstormende politica Margaret Thatcher overwoog hardop om haar kinderen naar Canada te sturen om er aan hun loopbaan te beginnen. Tussen 1975 en 1979 verloor de binnenstad twintig procent van zijn bevolking.

Ik was terechtgekomen in een land dat altijd achterloopt. Tel er naast dat uur tijdsverschil gerust nog vijftig jaar bij. Of, zoals Bette Midler, de Amerikaanse comédienne, het typeerde: ‘Als het in New York twee uur ’s middags is, is het in Engeland 1956.’

Filterkoffie bestond niet, centrale verwarming was een overbodige luxe en op de vloeren van de toiletten lag gebloemd tapijt. Op onze bovenverdieping in het onmodieuze Acton gingen de lampen aan en uit en begon de televisie langzamer te praten als de meter om muntjes vroeg. Eenmaal buiten stond je overal in de rij: voor Marks & Spencer, de film, de bushalte.

Anderzijds was het er ook geestig, eigenzinnig. De politiek was spannend. Het sociale leven anders. Je kon niet met een minderjarige naar een café, maar honden waren er welkom. Theater en televisie waren er van een ongekend hoge orde. Er waren de topseries *I, Claudius*, *Monty Python*, *Fawlty Towers* en *Are you Being Served*. De Britten zijn flexibel, denken outside the box, zijn minder aan regels gebonden. Ik vind de tegenstelling fascinerend; hoe in een ogenschijnlijk versleten land, creativiteit en humor van een baanbrekend topniveau zijn.

Begin jaren zeventig schakelden vakbonden de elektriciteit uit om hun looneisen kracht bij te zetten, er was zelfs even een driedaagse werkweek. Daarom had ieder huishouden een lade met gehamsterde kaarsen. Het vuilnis lag er op straat, de doden werden niet begraven, ratten liepen er over de stoep. Groot-Brittannië was *the sick man of Europe*.

Dan waren wij Nederlanders, dacht ik, die onze elektriciteitsrekeningen betaalden met een cheque of giro, op alle gebied eigentijds, optimistischer en opener. En zeker een stuk minder navelstaarderig dan de Britse eilanders. Wij geloven in een maakbare samenleving. We hechten aan spreidingsbeleid en integratie, zaken waar de Britten nog van konden leren, mochten ze daar behoefte aan hebben. Wat niet het geval was.

Wat er ook niet was, was werk. Tenminste niet voor mij. In zijn evaluatierapport schreef de eindredacteur van het actualiteitenprogramma *Brandpunt* van de katholieke omroep in Hilversum waar ik mijn laatste stage liep, dat ik de enige stagiaire was 'die niet het heilige kruis na kreeg'. Grotere lof bestond niet. Het stond praktisch gelijk aan het aanbod van een vaste baan. In Londen kwam je er niet ver mee. Zonder connecties, zonder een graad van een gereputeerde Engelse universiteit en behept met een koppig Nederlands accent dat ik nooit zal verliezen, bleven alle deuren van de BBC nadrukkelijk gesloten.

JE MAAKT JE EIGEN WEG

In Amsterdam kon ik beginnen aan het tweede jaar van de sociale academie. Het derde jaar, een stagejaar, legde ik af in Notting Hill, in Londen. Mijn begeleider bij de Family Planning Unit was een bejaarde, Nederlandse dame die weinig zei en des te meer breide. Haar collega's waren een oud-marinier en bodybuilder en een rijzige, strenggelovige, christelijke directeur. Ze waren om uiteenlopende redenen het maatschappelijk werk ingerold. Wat ze gemeen hadden: veel goede voornemens en een gebrek aan diploma's, theoretische kennis en vakkennis. Ze werkten op de tast. Ze boden alleenstaande moeders die aanklopten thee en koekjes aan, deelden tweedehands babykleden uit, gingen op huisbezoek bij zieken en schakelden indien nodig huisartsen en wijkagenten in. Ze hadden geen plannen de wereld rond Portobello Road te verbeteren. Met gloeiende, Hollandse arrogantie gaf ik het niet-gesubsidieerde welzijnswerk in Groot-Brittannië de volle laag in een afstudeerscriptie getiteld *Het tegendeel van goed is altijd goed bedoeld*, naar de filosoof Herbert

Marcuse. Tot spijt van helemaal niemand trok ik een streep door de carrièreoptie ‘welzijnswerker in Londen’.

Sommige mensen leven met de overtuiging dat je je eigen geluk creëert. Wat ik zeker weet, is dat je geluk nodig hebt, meer dan aanleg, enthousiasme en uithoudingsvermogen. Mijn geluk zat in 1979 in een Amsterdamse kroeg waar ik met vriendin José van der Sman, die later wetenschapsredacteur van Elsevier zou worden, mijn toekomst besprak. Halverwege liep een vriend van José, documentairemaker Jan Kuiper van de IKON, binnen. In mijn herinnering zette hij een blad bier voor ons op tafel. Hij trakteerde. Hij had groen licht gekregen voor een televisieserie over armoede in Europa. In een tijd waarin dat begrip geassocieerd werd met ontwikkelingslanden ver buiten de Europese grenzen, klonk zijn voorstel op zijn minst origineel. Het plan was in Italië agrarische armoede te filmen, filosofische armoede in Nederland en industriële in Engeland. Hij was op zoek naar mensen die de research konden doen. ‘Hier zit ze!’, zei mijn vriendin. ‘Ze heeft een opleiding journalistiek gedaan en een jaar lang als sociaal werker rondgelopen in Londen’. ‘Ik doe het zelfs voor niks’, riep ik, terwijl José onder tafel tegen mijn scheen schopte. ‘Ze is niet goedkoop.’

De serie voor de IKON was mijn eerste betaalde klus. De kijkcijfers waren redelijk en de reeks werd goed gerecenseerd. Het was tijd om de benen op tafel te leggen met de telefoon binnen handbereik in afwachting van de aanbiedingen. Was ik van het andere geslacht geweest, dan had ik op dat moment een sigaar opgestoken. Maar er belde niemand. Wekenlang bleef het stil. Ik kreeg de eerste levensles voor freelancers die ze ons op de opleiding in Utrecht niet hadden meegegeven: ga er nooit vanuit

dat werkgevers jou vinden. Alles draait om jouw initiatief. Jij reikt de voorstellen aan, je trekt aan de bel, je jaagt na, je maakt je eigen weg.

In 1982 werd Kuiper doodgeschoten tijdens de burgeroorlog in El Salvador. In 2021 diende mensenrechtenorganisatie Fundación Comunicándonos een aanklacht in tegen 26 militairen die Kuiper en drie collega’s in een hinderlaag gelokt zouden hebben toen ze de revolutionaire verzetsgroep FLMN filmde. De moord trok internationale aandacht. Het Britse weekblad *New Statesman* vroeg of ik er een artikel aan kon wijden. De betaling was treurig, maar dat werd gecompenseerd door de eer dat ik mocht schrijven voor hetzelfde blad waar Bertrand Russell en Virginia Woolf artikelen in publiceerden. Mijn Engels, zei eindredacteur Anna Coote beleefd, was poëzie vergeleken met wat ze soms te zien kreeg.

Het was mijn eerste en laatste Engelstalige bijdrage aan een Brits blad. Daarna schreef ik alleen nog in het Nederlands over Britse en Ierse aangelegenheden, maar het aantal opdrachten viel tegen. De journalistieke bal ging pas aan het rollen toen ik door medewerkers van Robert Moegabe – terroristenleider volgens zijn tegenstanders en vrijheidsstrijder volgens zijn volgelingen –, gevraagd werd mee te gaan naar Rhodesië dat op het punt stond Zimbabwe te worden.

Maandenlang volgde ik de Lancaster House Conference in Londen. In het gelijknamige, stadspaleisachtige gebouw, op een steenworp afstand van Buckingham Palace, bemiddelde de Britse overheid tussen de diverse partijen over een nette uitkomst van een chronisch conflict. Voor mij was het congres *the*

only show in town. Bij gebrek aan werk hing ik, op gevaar bij het meubilair te gaan horen, uren rond in de perskamers met geduldige woordvoerders van de betrokken organisaties.

Voordat de Conference zich naar een akkoord sleepte, had ik mijn eerste interview met de hoofdrolspeler, Moegabe. In Salisbury, de hoofdstad van Zimbabwe, deed ik verslag van de overgang van een witte minderheidsregering naar een zwarte meerderheidsregering, en later van de tragische mislukking van Moegabe's heerschappij. In Londen druppelden de opdrachten binnen: Wereldomroep, Gemeenschappelijke Persdienst, Vrij Nederland, VRT en Vara. Dagbladen, weekbladen, radio en tv. In mijn tas zat een perskaart van de buitenlandse persvereniging. Ik was 'onze correspondent in Londen'.

HOOFDSTAD VAN DE WERELD

Het stadscentrum van Londen veranderde en verfraaide door het Europees lidmaatschap, inwaartse investeringen, globalisering en de dereguleringen van de financiële dienstensector, de zogenaamde 'Big Bang'. Aan de vooravond van de eeuwwisseling zag Londen er rijker, lichter en schoner uit, hier en daar bijna net zo glamoureuus als in een James Bondfilm. Er kwamen weer meer mensen bij dan er vertrokken. Het inwonersaantal nam toe van 6,5 miljoen in de jaren tachtig, tot 9 miljoen.

Mengkranen waren geen luxe meer. Engelse badkamers kregen betegelde vloeren en als je koffie bestelde, kon je de grootte van je beker kiezen, het soort bonen, het vetgehalte van de melk en het soort melk. Sterker: de Britten drinken sinds kort bijna even-

veel koffie als thee. Een trend die overigens op naam staat van de Amerikaanse Starbucks en niet de Italiaanse koffiecultuur.

Londen werd de hoofdstad van de wereld. Het is de meest etnisch diverse metropool op aarde. En volgens het blad Forbes in 2014, de invloedrijkste. De middenstand is goeddeels in handen van Aziaten, de helft van de dokters is niet-Brits en de horeca draait op Oost-Europeanen. Veertig procent van alle Londenaren is, net zoals ik, in het buitenland geboren. Londen vervult dezelfde functie als Boston en New York een eeuw geleden. Het is een magneet. Vroeger was het de Britse hoofdstad, nu is de stad van iedereen. Net zoals de Premier League. Dat op zich al is opmerkelijk. Welke andere stad laat zich zo soepel hervormen door buitenstaanders?

In 2017 was Emmanuel Macron in Londen om campagne te voeren voor de Franse presidentsverkiezingen. Zo'n 350.000 van zijn landgenoten wonen in het Verenigd Koninkrijk, de meesten daarvan in de hoofdstad. Met meer Franse inwoners dan Bordeaux of Nice is Londen 'Frankrijks zesde grootste stad'. In de barokachtige Central Hall tegenover het parlement, waar in 1946 de oprichtingsvergadering van de Verenigde Naties werd gehouden en waar Winston Churchill en talloze politieke en religieuze leiders menigten hebben beroerd en verveeld, vroeg de presidentskandidaat de 2000 aanwezigen terug te komen naar Frankrijk om 'te onderwijzen, te innoveren, te zoeken'. Brexit heeft het leven voor Europeanen onzeker gemaakt, maar er is meer nodig dan een bliksembezoek van de leider van *En Marche!* om ze terug te halen. Een illustrator die in Frankrijk niet van de grond kon komen, 'omdat mijn familie niet de juiste connecties heeft', werkt in Londen aan de platenhoes voor een Engelse

band en doet artwork voor een Californisch badkledingbedrijf. Ze beschouwt Londen als toegangspoort voor internationale contacten. Een andere Française is machinist bij de hoofdstedelijke spoorwegen. ‘Ik ben nooit anders behandeld omdat ik niet Brits was, dus mijn ervaringen zijn alleen maar positief.’ Een Portugese zegt: ‘Ik kon een week na aankomst in een café beginnen en was na een maand bedrijfsleider.’

Er zijn meer kansen in het Verenigd Koninkrijk, maar er is ook minder zekerheid. Werknemers worden makkelijker ontslagen en nemen daarom meer risico's. ‘In Frankrijk had ik gedacht: ik ben blij dat ik een baan heb, vasthouden. Hier verander je regelmatig van opdrachtgever’. Londen appelleert aan de wanhopigen en de avonturiers. Er is een reden waarom de migranten en vluchtelingen in Calais hun leven wagen voor een enkeltje Engeland. Er is geen identificatieplicht, de regelgeving is licht en de economie is levendig en grijs-zwart. ‘Als jij morgen op de Ridley Road-markt in Hackney achter een kraampje tulpen wil verkopen, dan kan dat,’ vertelde een gemeenteambtenaar me eens. ‘Er is niemand die om je middenstandsdiploma vraagt.’ Ooit ga ik het uitproberen. In 2021 concludeerde de Wereldbank dat het nergens in Europa zo makkelijk is om een bedrijf op te starten als in het Verenigd Koninkrijk. Binnen dertien dagen kun je als ondernemer aan de slag.

Sinds de EU zich in 2004 in oostelijke richting uitbreidde, wordt Londen overspoeld door Europese smaken, talenten, ideeën, perspectieven, accenten. Europeanen veranderen de Londense skyline, het eten, de mode, buurten, romantische verhoudingen. De aantrekkingskracht zit hem er niet alleen in dat Londen de grootste metropool van Europa is, meer open dan Parijs, groter dan

Madrid, wereldser dan Moskou, dynamischer dan Brussel, maar ook dat het vanwege temperament en geschiedenis beter aangesloten is op de rest van de wereld. Londen is, schrijft Janan Ganesh in de Financial Times, ‘de uitlaatklep voor Europa's rusteloosheid. Het breedste doek waarop Europeanen kunnen schilderen zonder naar Amerika of Azië te hoeven gaan’. ‘Diversiteit voedt creativiteit en connectiviteit’, zegt Henrietta Thompson, curator en redacteur van het blad Wallpaper*. ‘En hoewel grote ideeën niet uniek zijn voor Londen, is het wel de stad die individuen de beste kans geeft hun vaardigheden aan de wereld te verkopen.’

Andersom houdt Europa ons beschaafd, zegt een vriendin. Omzichtig Europa zoekt de handrem waar Londen neigt gas te geven en door te slaan. Voor de Olympische Spelen van 2012 werd in Londen verre oosten een terrein ontgonnen dat zo groot is als de binnenstad van Parijs. Je kunt van Stratford, Londen's jongste woonwijk, vinden wat je wil, ambitieus is het wel. Canary Wharf, samen met de City het Britse Wall Street, is met zijn nieuwe vliegveld, futuristische spoorlijn, zelfrijdende treinen en kilometers aan glanzend staal en glas, hét bewijs van Londen's fenomenale groei.

DE UBERRIJKEN

Buitenlanders krijgen de beste banen. Kapitaalkrachtige Russen wordt geen strobreed in de weg gelegd als ze prestigieuze voetbalclubs kopen, zoals Roman Abramovitsj deed met Chelsea. De Fransman Arsène Wenger mag naar eigen goeddunken Arsenal moderniseren. De meest iconische bezittingen worden uit handen gegeven. Battersea Power Station in het westen, de vroegere elek-

triciteitscentrale met zijn in het oog springende torens, wordt door Maleisische eigenaren verbouwd tot vierduizend luxewoningen. De Gherkin in de City is eigendom van een Braziliaans conglomeraat, de Walkie Talkie-wolkenkrabber van een bedrijf in Hong Kong. The Shard, een van Europa's hoogste gebouwen, ontworpen door de Italiaan Renzo Piano, is voor 95 procent van Qatar.

Op het dak van de 67ste verdieping, met een uitzicht van 360 graden, zie je pas goed wat de emir nog meer bezit. Het warenhuis Harrods, ten westen van de Shard, is van de Qatar Investment Authority. Een paar honderd meter verder bezitten de Qataris een groot deel van One Hyde Park, Londens duurste torenflats. Ten oosten nestelt de Londense beurs die voor 20% eigendom is van Qatar. En overal daar tussendoor staan kantoren van Barclays Bank, waarvan Qatar de tweede grootste aandeelhouder is, en de supermarktketen Sainsbury, waarvan Qatar de grootste aandeelhouder is. De Arabische golfstaat is niet de enige, zij het wel de meest in het oog lopende bezitter van viriele, Britse statussymbolen.

Voor de mondiale megarijken is Londen toevluchtsoord en pensioenplan. Chinezen, Arabieren, Maleisiërs en Russen kiezen Groot-Brittannië vanwege het stabiele politieke systeem, de open economie en het vriendelijke vestigingsklimaat. De Britse fiscus bevoordeelt de topinkomens als bijna nergens anders. Dankzij een regressieve gemeentehelling betaalt de Oekraïense oligarch Riant Akhmetov evenveel belastingen voor een appartement waar hij 164 miljoen euro voor neertelde als de eigenaar van een woning van 240.000 euro elders in het land. Sinds Zwitserland haar belastinghavens begon droog te leggen, is Londen de eerste keuze voor nieuw, internationaal kapitaal en bijbehorende vermogende individuen.

Voor de Russische oorlog in Oekraïne vroeg niemand naar de oorsprong van de in het buitenland verkregen fortuinen, daarom is de Britse hoofdstad een magneet voor belastingontduikers en criminelen die er hun besmeurde reputatie schoonwassen, bezittingen kopen met de opbrengst uit offshorebedrijven, belasting vermijden en ontsnappen aan vervolging in hun eigen land. Twee derde van het Russische geld in Londen is afkomstig uit corruptie en misdaad, schatte kamerlid voor Labour Ben Bradshaw. Britse advocaten en notarissen verdienen miljoenen aan Russische oligarchen. Meer dan 60% van het werk van de London Commercial Court komt uit Rusland en Oost-Europa.

De superrijken leven hun eigen leven. Ze slenteren zelden door Soho. Ze hebben geen connectie met de alledaagse werkelijkheid van de stad. Ze reizen niet met de metro en staan nergens in de rij. Ze leven in 'splendid isolation'. In een stad waar 11.000 mensen op straat slapen, lagen 25.000 woningen met een totale waarde van 11 miljard pond er gedurende het grootste deel van 2020 onbewoond en onverlicht bij.

'Behalve het huis in Londen is er de thuisbasis in Dubai of Beijing, het appartement in Coucheval, de jacht in Saint-Tropez en de flat in New York,' zegt Annabel, een jonge vrouw met een kristallen accent. We hebben afgesproken bij Cartier, waar ze vaste klant is en dat is ze van de meeste winkels in Old Bond Street. Annabel winkelt voor haar vak. Ze assisteert klanten bij het nakomen van hun sociale verplichtingen, zoals de aankoop van een armband voor de peetdochter van een bankier die vijftien wordt. 'Is ze blond?' vraagt de vrouw achter de toonbank, 'dan denk ik dat deze witgouden perfect is.' De smalle armband kost 3600 euro. Annabel werkt voor Quintessentially, een conci-

ergebureau dat de plooiën in de luxe levensstijl gladstrijkt. Ze is een van de 1500 werknemers die voor klanten tafels reserveren in restaurants, huwelijksaanzoeken op een besneeuwde bergtop regelen, vakanties organiseren en chauffeurs aannemen, activiteiten die niet in het pakket van de modale inkomens voorkomen. Wat het leven van Annabel en haar collega's interessant ('en soms verdomd lastig') maakt, zijn de speciale, extravagante verzoeken die bevestigen dat de rijken anders zijn dan jij en ik.

Quintessentially is niet het enige Londense 'verwenbureau voor de über-welgestelden', maar wel het bekendste. De wachtlijst is enkele jaren lang. Bovenop een lidmaatschapsbijdrage komen alle servicekosten en diensten. Zoals de verzending van een Schotse rok die nog diezelfde middag op een jacht in Zuid-Frankrijk moet zijn. Of de tien witte pauwen waar een Russische in bijna hysterische staat over opbelt, omdat ze vergeten is die te bestellen voor een teaparty op het gazon. 'De allerrijksten vinden het gewoon om een voetballer uit de eredivisie te vragen om op het verjaarsfeestje van de tienjarige zoon te komen voetballen,' zegt Annabel. Wat ze merkt, is dat de verzoeken voor het grootste, het beste, het nieuwste, steeds extravaganter, steeds brutaler worden. Het doet denken aan een uitspraak van Dorothy Parker: 'Als je wilt weten hoe god over geld dacht hoeft je alleen maar te kijken naar de mensen aan wie hij het gegeven heeft.' Geschat wordt dat een miljoen banen steunen op Londen's status als internationaal financieel centrum.

De Londenaren vinden het best. De overdaad wordt even gemakkelijk geaccepteerd als de Dickensiaanse ontberingen waar een kwart van hun stadsgenoten mee tobben. In dit getto van de elite kun je straffeloos pronken met 's werelds duurste

speeltjes. Loop tijdens de zomermaanden door Kensington, richting Harrods en je hoort ze al voor je ze ziet: de Lamborghini's, Bugatti's en Ferrari's, met hun topsnelheden van 400 km per uur en diamanten koplampen. De eigenaren uit de Golfstaten en Saoedi-Arabië, die na de ramadan in Europa komen afkoelen, showen hun sportauto's nergens liever dan in deze nauwe straten. Een Engelse toerist positioneert zich voor een selfie met een geparkeerde Mercedes 6x6 ter waarde van 600.000 euro. De nieuwsgierigen op de trottoirs vinden de raceauto's vooral 'fun'. Als de eigenaar van een blauwe Lamborghini Aventador zijn auto instapt, wordt dat door twintig, vijfentwintig mensen vastgelegd. Ik zie nergens afgunst, enkel ontzag voor de gemotoriseerde bling-bezitters. 'Londen is een favoriete plek omdat ze hier de superraceauto's echt waarderen,' zegt de eigenaar van de Lamborghini uit Koeweit die ik een jaar of negentien schat. 'Windt u zich daar niet over op?' vraag ik de verkoper van de daklozenkrant die aan de overkant staat. 'Och,' zegt hij, als Mr. Koeweit voorbij scheurt. 'Het mes snijdt aan twee kanten. Ze maken een hoop herrie, maar de Londense economie vaart er wel bij.' In deze alfastad waar het aantal voedselbanken even snel stijgt als de champagnebars, is de revolutie opnieuw uitgesteld.

Er zijn genoeg steden in Europa waar de kwaliteit van het leven hoger is, de lucht zuiverder, de woningen betaalbaarder. De grootste, belangrijkste steden zijn bijna per definitie rommelig, smerig, ongemakkelijk, ongelijk, gevaarlijk. Het zijn ingrediënten die samengaan met innovatie.

Londen is zijn eigen staat, een stadstaat binnen Engeland. Tussen 2010 en 2018 steeg het aantal banen er met bijna een miljoen. De stad domineert de landelijke horizon. In de Britse

provincie speelt het jonge leven zich af tegen de aanzuigende werking van Londen. ‘Je vergeet de schoonheid van andere Britse steden en stadjes omdat je van jongs af aan bent opgevoed met het idee dat Londen mooier en beter is,’ zegt een vriend. In het Londen-centrische Verenigd Koninkrijk tellen andere steden niet mee. Naast de mythische metropool – eindeloos bezongen, gefilmd, besproken – staat alles in de schaduw. Voor mijn Britse vrienden betekende opgroeien wegtrekken naar Londen. Die verhuizing gaf je status. Het zei: ‘Wij wonen in de hoofdstad, wij hebben het gemaakt,’ met de implicatie dat achterblijvers losers zijn. Niet onbegrijpelijk heerst er elders in het land afkeer voor de superioriteit van de Londenaren.

Het is moeilijk neutraal te blijven over een stad die vanwege zijn omvang nooit dezelfde is, over zijn energie en anonimiteit, architectuur, diversiteit, geschiedenis, beloften en vooral zijn inwoners. Neem nu de migrantenwijk Brick Lane. De Jamme Masjid-moskee vertelt er het verhaal van migratie vanaf het moment dat het gebouw zijn leven begon als hugenotenkerk in 1743 totdat methodisten er in de negentiende eeuw beslag op legden, waarna het een nieuw bestaan vond als Spitalfields Great Synagogue voordat het in 1975 zijn voorlopig definitieve bestemming kreeg als moskee. Om de hoek beraamden Stalin en Trotski hun revoluties, deed Mahatma Gandhi zijn entree en liep Charles Dickens aantekeningen te maken.

Ik interviewde er eens een Poolse docent die Bengaals-Britse leerlingen Ierse volksdansen leerde. In de herenwijk St. James, die in dezelfde stad maar eigenlijk op een andere planeet ligt, vind je de oorsprong van winkelen. Een gentleman vindt er nog alles wat hij nodig heeft, van herensociëteiten tot beroemde

kleermakers. In de drankzaak Berry Bros. & Rudd lieten heren van stand zich destijds wegen. Als je het beleefd vraagt, mag je er de registers inzien waarin onder andere de negentiende-eeuwse baron Rivers liet optekenen dat hij om half twee op 27 juli 1864 78 kilo woog en een halfuur, een pint sherry en twee karbonaadjes later 78 kilo en 400 gram. Verderop vind je het mooie Theatre Royal, Eel Pie Island, de Hall in Grays Inn Court, de parken, het oude stadion van Brentford, de buurten Clerkenwell en Bermondsey met zijn rellen en revolutionairen, de tweedehands boekwinkel Foster, de Cereal Killer Café, de Regency en Georgian bouwstijl, Angel comedy club en natuurlijk de Theems. Zestig jaar geleden was de rivier zo vervuild dat ze biologisch dood werd verklaard, maar nu is ze springlevend en zelfs uitgesproken Instagrammable. Londen heeft geleden onder Brexit en covid. Honderdduizenden Europeanen zijn er weggetrokken. Het is nog onvoorspelbaar wat de gevolgen van die exodus zullen zijn, maar de stad zal zich wel weer aanpassen.

VREEDZAME CO-EXISTENTIE

Hoe interessant het ook is om in Londen te wonen, het is lastig om er te werken. Als freelance correspondent voor relatief kleine landen besta je niet. Tenzij er directe belangen in het spel zijn, gaan er geen deuren open voor Dutch tv of Belgian radio. Het is eenvoudiger het Kanaal over te zwemmen dan te proberen in scholen of ziekenhuizen te filmen. Op aanvragen voor interviews wordt vaker niet dan wel gereageerd, woordvoerders en agents bellen nooit terug en je wordt zelden uitgenodigd voor persconferenties op Downing Street. Je krijgt ministers, laat staan premiers, alleen voor de microfoon als hun Nederlandse of Belgische ambt-

genoot op bezoek komt. Voor het regelen van interviews met wetenschappers, schapenboeren, kunstenaars, voetbaltrainers, horeca-eigenaars, activisten, schrijvers, acteurs of vrijwilligers bij de voedselbank zijn zeeën van tijd, geduld en tact nodig.

De enige reden waarom ik premier Tony Blair kon spreken, is omdat ik toevallig met mijn cameraman bij de achterdeur van zijn hotel stond op het moment dat zijn auto er stopte. We waren halverwege het Labourpartijcongres in Brighton. Blair rende ons voorbij naar binnen, met zijn woordvoerder achter hem aan. ‘Oh *please*, Mr. Blair, kan ik u heel even spreken, voor *Dutch tv*, alstublieft, maar een minuut, please Mr Blair.’ Je laat alle zelfrespect op de drempel liggen als je kans maakt op een piepklein primeurtje. Maar nee, hij heeft geen tijd, zei zijn woordvoerder en zeker niet voor ons. Want Nederlandse of Vlaamse tv? Dat is NV-tv. De initialen staan voor No Votes-television. Wij leveren geen stemmen op. Ik kreeg dat interviewtje overigens toch. Blair stond al boven aan de trap, maar liep weer naar beneden om ons twee minuten te woord te staan toen hij mijn sneue gesmeek hoorde. Het is de beste manier om snel van NV-tv af te komen.

‘Ik wil nooit meer in Nederland wonen,’ dat zei een Engelse eens die er drie jaar gewoond heeft. Toen ze pas naar Harmelen verhuisd was en er voor het eerst boodschappen ging doen, tikte een vrouw haar op de schouders, wees op haar hakken en zei: ‘Nee, nee, veel te hoog’. Het is een van die grote verschillen. Nederlanders hebben niet alleen uitgesproken meningen, maar eigenen zich graag het recht toe daar de hele wereld op te trakteren. Engelsen bemoeien zich niet met een ander en in Londen doen ze dat al helemaal niet. Toen een van mijn zussen lang geleden bij me kwam logeren, was ze verbaasd over de

hoofdstedelijke afstandelijkheid. Ze was in haar punkfase, een gegeven dat in alle vormen van het openbaar vervoer van Breda en omstreken voortdurend lichte opschudding veroorzaakte. De Britse hoofdstad verbaasde haar. ‘Niemand kijkt hier naar me.’ Live and let live. Kortgeleden vertelde een kennis van een Aziatische collega me dat ze zich nergens zo thuis voelt als in de Britse hoofdstad, ‘omdat niemand zich er bekommert om mijn huidskleur of tongval.’

De stad draait op vreedzame co-existentie van aparte gemeenschappen. Er zijn botsingen, er is misdaad en armoede, maar er zijn geen getto’s zoals in New York of de banlieues van Parijs. Er is een vage belangstelling voor elkaars gewoonten en een zekere, economische kruisbestuiving, maar er is geen hecht, onderling contact. ‘In Londen,’ schrijft *The Guardian*, ‘leeft men prettig langs elkaar heen.’ En dat is in multicultureel Europa, dacht de krant, misschien wel de hoogste vorm van beschaving. Als Nederlandse Londense is het in ieder geval geen straf om in die beschaving te wonen en te werken.